

СЛАЙД 1

Досвід роботи бібліотек Британії: погляд українського бібліотекаря

Ірина Киричок
директор Наукової бібліотеки
Харківського національного медичного університету
ORCID iD 0000-0002-0505-5364

У 2023-2024 роках я мала можливість під час відпустки з'їздити до Британії та з професійним інтересом відвідати деякі бібліотеки – це Медична та головна бібліотеки Кембриджського університету, бібліотеку Оксфордського університету, Національну Британську бібліотеку і невелику міську бібліотеку в Сент Неотсі під Кембріджем. Це були візити переважно поза межами ділових зустрічей. І за обмеженим часом на конференції я не встигну детально про все розказати, але спробую зробити деякі акценти.

СЛАЙД 2 Медична бібліотека Кембриджського університету

СЛАЙД 3

Навесні 2022 року Харківський національний медичний університет (ХНМУ), як й інші українські виші, став учасником проєкту «Єднання», який передбачає твінінгову взаємодію (побратимство) університету з партнером з Великобританії. Таким партнером-побратимом для ХНМУ став Кембриджський університет, а саме його Школа Клінічної Медицини. Така взаємодія передбачає персоналізовану допомогу від партнерського ЗВО, що спрямована на підтримку, відновлення та розвиток нашого університету під час війни, а у довгостроковій перспективі – формування стратегічних партнерств та альянсів для спільної роботи та подальшої взаємної інтернаціоналізації.

У межах цього проєкту у січні 2023 року Наукова бібліотека ХНМУ провела онлайн-зустріч з представниками Медичної бібліотеки Кембриджського університету, яка є інформаційним центром Школи Клінічної Медицини університету. А вже в травні я особисто відвідала цю бібліотеку.

СЛАЙД 4

Медична бібліотека сама по собі невелика, розташована на одному з поверхів Школи клінічної медицини. Загальний фонд понад 53 тис. примірників, зокрема електронні ресурси, серед яких е-каталог мережі бібліотек Кембриджського університету, є доступ до

електронної платформи Національної системи охорони здоров'я Англії, яка включає всі цифрові ресурси, що фінансуються державою.

СЛАЙД 5

Фонд бібліотеки – у відкритому доступі, систематизований за класифікацією Національно медичної бібліотеки США. На фото на деяких книгах білі стрічки – вони з надписом «додому не видається» – це важлива інформація для користувачів.

СЛАЙД 6

Добре організований простір для користувачів: є зони для самостійної та групової роботи, кімнати для проведення занять та інших заходів (на першому фото табличка з надписом «Shhh» – так у них позначають «Зберігайте тишу!»), і, безумовно, є комфортні зони відпочинку.

Додам щодо роботи з користувачами: в основному бібліотекарі зосереджені на заняттях з інформаційно-бібліографічної грамотності та тренінгах як писати систематичні огляди, які проводять протягом року для студентів та співробітників університету. План заходів розписаний на вебсайті бібліотеки.

СЛАЙД 7

На ресепшені є АРМ для пошуку літератури, на стелажі – заброньовані документи та онлайн замовлення в паперових пакетах – таку послугу розпочали під час пандемії ковіду. На пакеті – ім'я/прізвище користувача і дата, до якої заброньовано книги.

СЛАЙД 8 Головна бібліотека Кембриджського університету

Після ознайомлення з медичною бібліотекою ми поїхали до Головної бібліотеки Кембриджського університету, мережа якої нараховує сотню бібліотек факультетів, коледжів, шкіл тощо.

Історія цієї бібліотеки почалась з невеликої колекції книг, яка зберігалась в Кембриджському університеті з середини 14 століття.

СЛАЙД 9

У фонді Головної університетської бібліотеки понад 8 млн документів (переважно по одному примірнику кожної назви), частина з яких знаходиться у відкритому доступі, більшість документів видається додому.

З 1710 року бібліотека отримує обов'язкові примірники, до яких з 2003 року включено електронні матеріали згідно Закону про обов'язкові бібліотеки, загалом сьогодні – це 800-1200 одиниць надходжень щотижня.

У 2010 році запущено проєкт Кембриджська цифрова бібліотека.

СЛАЙД 10

У бібліотеці зберігаються старі каталоги, є цілі зали традиційних каталогів, в холі – АРМи для пошуку інформації в БД. Мою увагу привернув старий каталог у вигляді книг з наклеєними бібліографічними описами.

СЛАЙД 11

Співробітники бібліотеки розповіли про особливості національної системи класифікації документів та розстановки фонду. Поличний шифр, окрім цифрового значення галузі знань, до якої відноситься певне книжкове видання, містить також інформацію про формат книги та порядковий номер відповідно до надходжень.

Цікаво, що примірники одного видання, які надійшли до фонду в різні періоди, або його наступні перевидання стоятимуть на полицях в різних місцях – за порядковим номером надходжень. Тож, доволі складно за такою системою знайти на полиці певне видання або всі його перевидання без звернення до каталогу. Британські колеги також знаходять таку систему дуже незручною, навіть для фахівців.

СЛАЙД 12

Ми пройшлись читальними залами – всюди знаходиться фонд у вільному доступі. Знаючи, що в більшості ці книжки бібліотека має по одному примірнику і всі вони видаються додому читачам, я висловила занепокоєність щодо збереження останнього примірника, адже читач може його не повернути, наприклад, загубити. На що мені відповіли, що така ситуація дійсно можлива, особливо під час пандемії коронавірусу, проте якщо так станеться, то в таких випадках вони замінятимуть загублені новими виданнями цієї ж тематики.

СЛАЙД 13

Цікавинкою екскурсії став відділ рідкісних книг і ранніх рукописів, де співробітниця цього відділу доктор Сюзанна Пол показала і розповіла про деякі родзинки фонду медичної тематики. Серед стародавніх видань – підручник з анатомії людини Андреаса Везалія «Про будову людського тіла, в семи книгах», датований 1543 роком.

СЛАЙД 14

Колеги підготували також українські видання й такі, що стосуються України, серед яких чотиритомне видання «Кобзар» Тараса Шевченка, виданий у Львові в 1893 році. Приємно було побачити серед родзинок харківське видання — каталог ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна «Інкунабули Центральної наукової бібліотеки Харківського університету» 1962 року.

С

А

Наприкінці своєї відпустки у травні 2023 року я побувала в муніципальній бібліотеці міста Сент Неотс, під Кембріджем. Просто декілька слів про неї.

С

И

Д

СЛАЙД 16

1

Бібліотека невелика, двоповерхова. Обслуговує всіх містян незалежно від віку. Фонд у муніципальній бібліотеці в Сент Неотс, Кембриджшир користуваців, книги можна записати самостійно за допомогою книгомата – працюють RFID-технології, є зони відпочинку, активного дозвілля, в принципі, як і в інших публічних бібліотеках.

СЛАЙД 17 Бодліанська бібліотека

Під час відпустки цього року я продовжила знайомитись з британськими бібліотеками. І моя перша поїздка була до Оксфорду –екскурсія в університетську бібліотеку Оксфордського університету.

СЛАЙД 18

Ми були в історичному центрі Оксфорда, все навколо – це корпуси, будівлі, церкви університету.

Бодліанська бібліотека займає групу з п'яти будівель, окрім головного корпусу є багато книгосховищ та 9 філій в Оксфорді.

Центральне місце посідає камера лікаря Джона Редкліфа, побудована в 1737-1749 роках для розміщення його наукової бібліотеки. Наразі вона закрита для відвідувань.

За часом нам пощастило потрапити на останню – коротку 30-хвилинну екскурсію лише до зали Дюка Гамфрі.

СЛАЙД 19

Але спочатку трохи історії бібліотеки, яка розпочалась на початку 14 століття: засновником університетської бібліотеки вважають єпископа Томаса де Кобема, відома лише дата його

смерті – 1327 рік, проте повністю у розпорядження Оксфордського університету бібліотека перейшла у 1410 році. Упродовж двох століть пережила період занепаду. І лише у 1602 році сер Томас Бодлі – відомий колекціонер стародавніх манускриптів, відновив та розширив бібліотеку, яка сьогодні носить його ім'я. За словами гідеси, у свій час Томас Бодлі зробив для бібліотеки більше, ніж за наступні 400 років.

Бодліанська бібліотека друга за величиною бібліотечних фондів після Британської бібліотеки. З 1610 року має право на отримання обов'язкових примірників (загалом таких бібліотек в Британії 6). Сьогодні фонд бібліотеки перевищує 13 млн примірників, зокрема електронних документів понад 80 тис.

СЛАЙД 20

Моє знайомство з головною Бодліанською бібліотекою розпочалось з великої старовинної зали, в якій увагу привернули незвичні архітектурні елементи, зокрема в оформленні стелі, які відрізнялись один від одного. Ці елементи увіковічили пам'ять про тих, зробив вагомий внесок у розвиток бібліотеки. І поки ми піднімались сходами, бачили на стінах два великих стенди з прізвищами дарувальників книг від давнини до сучасності – за період 1439-2022 років 121 запис. Ця добра традиція – відзначати тих, хто поповнює бібліотечні фонди даруванням книг, поширилась на бібліотеки у всьому світі.

СЛАЙД 21

Ми піднялись на 2 поверх до зали Дюка Гамфрі, побудованої в 1488 році.

Дюк Гамфрі, герцог Гамфрі Глостерський (1390-1447) – англійський принц, наймолодший син короля Англії Генріха IV, військовий і літературний покровитель, після смерті якого 281 книгу за його заповітом передано Оксфордському університету, що на той час мав лише два десятки книг. На жаль, під час Реформації (1550) його бібліотека була знищена, на сьогодні залишилось лише 3 книги. До речі, нетривалий час бібліотека була в розпорядженні медичного факультету.

Цікавий історичний факт: Засновник бібліотеки Томас де Кобем заповів університету невелике зібрання книг. Аби книги не виносили за межі бібліотеки, їх приковували до полиць ланцюгами (як видно на фото в середині) довжиною, аби можна було б почитати за столом. З часом ланцюги зникли, проте правило, яке забороняє виносити книги з бібліотеки, залишилось. До речі, це правило поширювалось навіть на королів: свого часу не вдалося взяти книги додому ні Чарльзу Першому, ані Оліверу Кромвелю. І воно досі ретельно оберігається.

Старовинна зала неймовірної архітектурної краси. Вона і сьогодні працює, проте охорона пропускала відвідувачів лише з читацькими квитками.

І хоча Бодліанська бібліотека стала однією з перших публічних бібліотек в Європі, сьогодні вона відкрита саме для науковців та студентів з усього світу, але для широкої публіки доступ обмежений – бібліотеку можна відвідати лише в рамках екскурсій.

СЛАЙД 22 Британська бібліотека

І насамкінець цьогорічної відпустки я змогла реалізувати свою мрію – відвідати національну бібліотеку в Лондоні – Британську бібліотеку – одну з найбільших бібліотек світу.

СЛАЙД 23

Британська бібліотека відносно молода. У 1972 році парламент прийняв Акт про британську бібліотеку, згідно з яким вона почала діяти з 1 липня 1973 року. Хоча для широкої громадськості найвідомішим компонентом нової національної бібліотеки були бібліотечні відділи Британського музею, який був заснований у 1753 році. Далі була низка приєднань ще декількох бібліотек.

Інформація в Вікіпедії про загальний фонд бібліотеки: понад 150 млн одиниць зберігання (хоча на сайті бібліотеки йдеться вже про понад 170 млн), серед яких понад 14 млн книжок (але ця цифра щотижня зростає в середньому на тисячу одиниць завдяки обов'язковим примірникам), 12,5 тис. інкунабул (одна з найбільших колекцій у світі), 920 тис. назв журналів і газет, 58 млн патентів, 6 млн звукозаписів.

СЛАЙД 24

У бібліотеці всюди охорона. Коли ми зайшли в бібліотеку до нас одразу підійшов працівник бібліотеки – молодий хлопець, запитав чим може допомогти. А коли дочка сказала, що я бібліотекар, приїхала з України, одразу привітав українською «Слава Україні!». Це було для нас не очікувано і дуже приємно!

СЛАЙД 25

Ми цілий день провели в бібліотеці: відвідали виставку рідкісних та цінних видань – на фото експозиції видань творів Шекспіра, різноформатних видань Корану, зокрема є найбільший та найменший формат. І порадувала нас експозиція, присвячена Тарасу Шевченку, його творам, серед яких видання «Кобзар».

Можна було вільно гуляти бібліотекою, але вхід в читальні зали – їх одинадцять, виключно по читацькому квитку.

СЛАЙД 26

Не буду зараз розповідати як нам це вдалось, але ми записались до бібліотеки, отримали пластикові читацькі квитки (до речі, видали безкоштовно і на рік), тож двері всіх читальних залів для нас вже були відкриті. Один нюанс — перед відвідуванням читальної зали треба обов'язково залишити сумки в камерах схову, а якщо необхідно взяти для роботи ручку, зошити, гаджети, для цього можна скористатися прозорими поліетиленовими пакетами, які тут є (ми пред'являли їх охороннику при виході з кожної читальної зали).

Ми побували в різних залах: фонд у вільному доступі, навіть видання 18-19 століття бачили на полицях і поруч спеціальні подушки для роботи з ними. Розстановка фонду — за національною класифікацією.

СЛАЙД 27

Просторі приміщення, зручні меблі, є столи з регульованою висотою та низькі столи для обслуговування, альтернативні клавіатури, а також спеціальне обладнання та засоби для читачів із вадами зору та слуху.

СЛАЙД 28

Також переглядали карткові каталоги, знайшли рубрику Україна, правда там небагато інформації – й та за часи Радянського Союзу.

СЛАЙД 29

У залах різноманітні технічні засоби для роботи з документами — сканування, перегляду відеоматеріалів, обробки аудіо тощо. Більшість відвідувачів у залах сиділи зі своїми гаджетами, зошитами, документами, проте були й такі, що працювали з бібліотечним фондом.

СЛАЙД 30

Загалом впродовж дня в бібліотеці було людно — і в холах на кожному поверсі, і у великих читальних залах, і в різноманітних виставкових локаціях: молоді люди спілкуються, хтось п'є каву, хтось з ноутбуком на колінах працює, хтось розглядає колекції цікавих експонатів, наприклад, рідкісні видання, або поштові марки, що розташовані в спеціально обладнаних шафах прямо в холі, курсують численні екскурсії — діти, дорослі, люди з особливими потребами, дехто в кріслах колісних, що повністю відповідає інклюзивності простору...

СЛАЙД 31

У звіті бібліотеки за попередній рік, він є на її сайті, зазначено, що фізичні відвідування бібліотеки склали 1,42 млн, а середня кількість відвідувань вебсайту за останні роки — 2 млн на рік.

СЛАЙД 32

Безумовно, розповісти про бібліотеки Британії в одному короткому виступі дуже складно. І скажу чесно — мені бракувало професійного спілкування з британськими колегами, як це було в бібліотеках Кембріджу, коли ми ділилися досвідом, порівнювали наші бібліотечні системи, я могла задавати уточнюючі питання, більш детально ознайомитись з фондом тощо.

Більш детально я написала в нашому виданні «Бібліотерапевт» (за 2023 рік – №4/5, №6/7; за 2024 рік – №5/6, № 7/8) – якщо хтось ще не читав, може ознайомитися.

І в якості підсумків хочу відмітити наступне:

- по-перше, нас всюди приймали гостинно, з розумінням, йшли на зустріч у вирішенні організаційних питань,
- бібліотеки – і університетські, і публічні – добре оснащені сучасною технікою, простір інклюзивний, комфортно організований для самостійної та групової роботи, проведення заходів, інтелектуального дозвілля,
- фонд переважно у відкритому доступі, використовується національна класифікація документів,
- головні бібліотеки Кембриджського та Оксфордського університетів і національна Британська бібліотека входять до шістки бібліотек, які отримують обов'язкові примірники документів, що виходять на території країни, а це в середньому 53 тис. одиниць на рік,
- використовують різноманітні бази даних, в першу чергу національні платформи,
- бібліотеки наповнені користувачами, і не тільки тими, хто працює з бібліотечними фондами, але й використовують простір просто для відпочинку, спілкування та інше.

СЛАЙД 33

Дякую за увагу!